

IDEA *List*

№1(30) • 2026

- Джордано Бруно
- Сонячна система людського життя
- Священне та мирське

ДЖОРДАНО БРУНО _____ 3

Марія Пащевська

СОНЯЧНА СИСТЕМА
ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ _____ 8

Ольга Косянчук

СВЯЩЕННЕ ТА МИРСЬКЕ_11

Марина Козієва

ЩО ДАЄ СИЛИ
ВІДНОВЛЮВАТИСЯ _____ 14

Інтерв'ю

ФІЛОСОФ ІГОР
КОЗЛОВСЬКИЙ: ШЛЯХ
ГЕРОЯ У ХХІ СТОЛІТТІ _____ 16

Надія Кульгава

ЩАСТЯ: АТАРАКСІЯ ТА
АВТАРКІЯ _____ 20

Карлос Аделантадо

ПОЕЗІЯ _____ 22

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ

Головний редактор:

Антон Мусулін

Відповідальна за випуск:

Ольга Косянчук

Редактори:

Надія Кульгава, Ірина Обревко,

Ольга Герман

Коректори:

Олексій Марусяк, Тетяна Косянчук,

Олександр Браташов

Макетування:

Олена Чіркова,

Юлія Каменщикова

Людина живе поруч із Таїною. Весна нагадує про таїну відродження життя після тривалого сну природи.

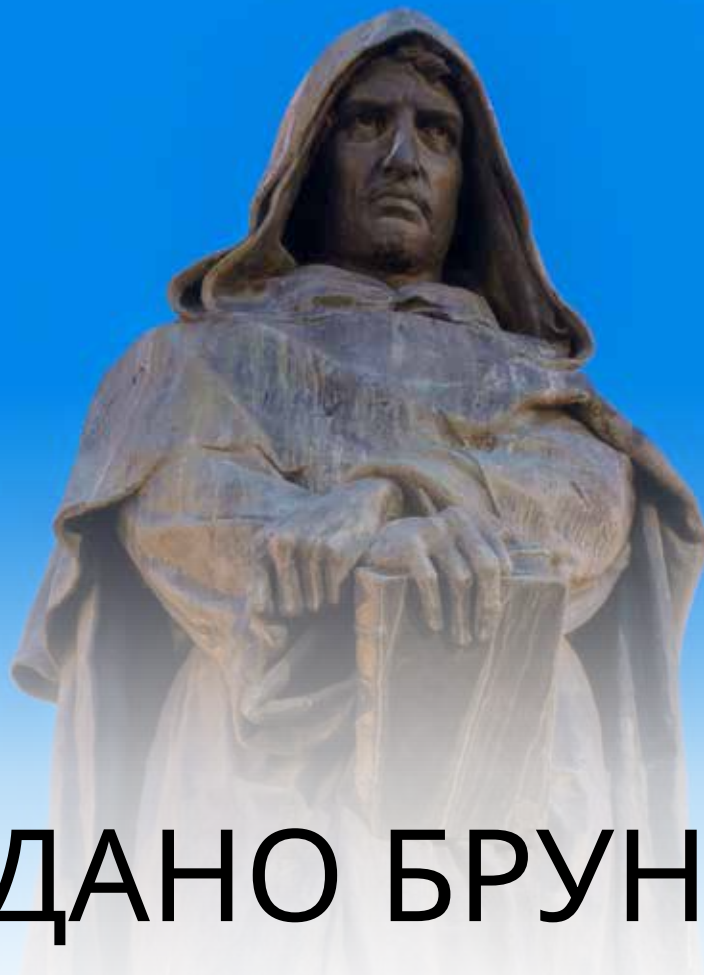
Ми самі є таємницею для себе, коли шукаємо призначення, вчимося долати внутрішні протиріччя і ставимо запитання: «Хто я?».

Інші люди залишаються для нас загадкою, як і Всесвіт, що приховує безліч таємниць.

Разом із авторами статей про Джордано Бруно та Ігоря Козловського, про священне і мирське, про «сонячну систему» людського життя, ми помірковано над загадками й закономірностями внутрішнього світу людини і Всесвіту, в якому живемо.

Природа любить приховуватися, але навесні вона при- відкриває свою вуаль – покров Ізиди, – щоб істина могла відкритися допитливому шукачеві.

Ваша редакція ■

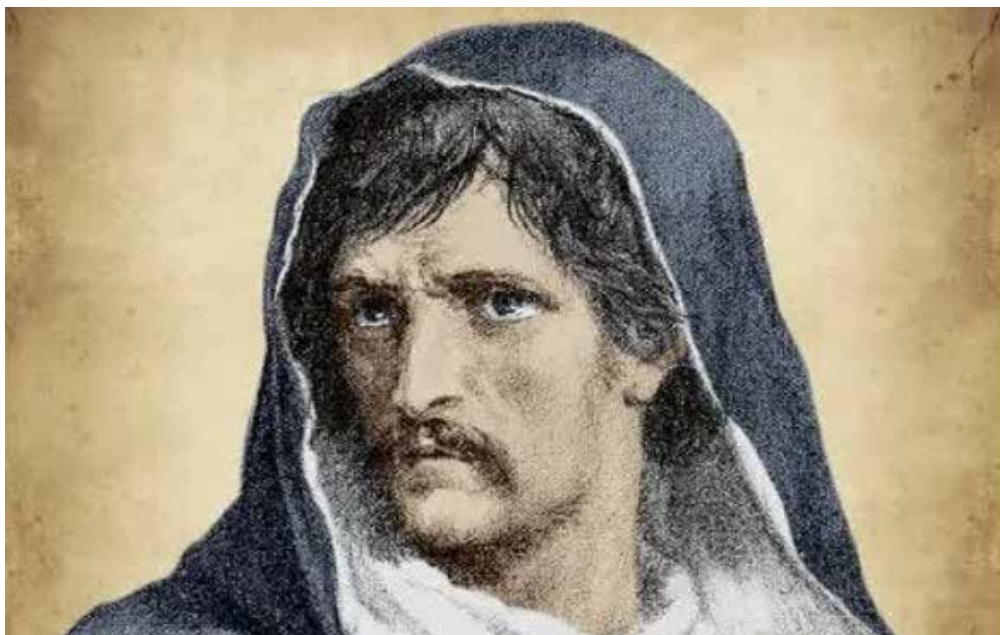

ДЖОРДАНО БРУНО БЕЗКІНЕЧНІ СВІТИ НОЛАНСЬКОГО МАГА

■ *Марія Пащевська*

ШЛЯХ ФІЛОСОФА

Філіппо Бруно народився у 1548 році в італійському місті Нола, поблизу Неаполя. Жага до знань та філософії спонукали його у віці 17 років вступити до домініканського монастиря Сан-Доменіко Маджоре в Неаполі, взявши ім'я Джордано. У 1575 році він отримав ліцензію богослова, і того ж року вперше потрапив під слідство за еретичні погляди й читання заборонених книг зі списку “Index Librorum Prohibitorum”. Роздратований обмеженнями релігійного життя, він покинув монастир на початку 1576 року у віці 28 років і став втікачем від свого ордену. Джордано Бруно – єдиний відомий філософ шістнадцятого століття, який був відлучений від усіх трьох основних конфесій: римо-католицької (Неаполь, 1576), кальвіністської (Женева, 1579) та лютеранської (Гельмштедт, 1589).

Неординарні здібності, виняткова пам'ять і глибокі знання відкрили Бруно шлях до викладання філософії й теології в провідних університетах Європи, зокрема Оксфордському та Паризькому, а також до двору короля Генріха III. Водночас, після його яскравих і сміливих промов на космологічні та богословські теми, Джордано виганяли, на нього доносили і переслідували. Так починається довгий шлях філософа містами Європи: спочатку в Італії, а потім у Франції, Швейцарії, Англії, Німеччині та Богемії.

Мандрі Бруно несподівано закінчилися невдовзі після його повернення до Італії. Він оселився у венеціанського патриція Джованні Моченіго, який запросив Бруно навчати його мнемотехніці та філософії. Стривожений деякими поглядами Бруно, Моченіго доніс на нього інквізиції 22 травня 1592 року. Протягом 8 років катувань у в'язниці Бруно не погодився «зректися своїх поглядів як еретичних». Усі його твори були занесені до індексу заборонених книг (*Index Librorum Prohibitorum*), а сам він був переданий світській владі Риму для покарання як нерозкаяний, настирливий і впертий еретик. На світанку 17 лютого 1600 року світоча науки і мага-філософа Джордано Бруно спалили на вогнищі в Римі, на площі Квітів Кампо де Фьорі.

Сьогодні відомо 35 творів Джордано Бруно. В епоху Просвітництва творчість філософа розглядалася як боротьба і триумф наукового розуму. Проте у XX-XXI століттях дослідники все більше приділяють увагу містичному й філософському аспектам його творів, вбачаючи в ньому герметика, мага, філософа. Як поетично зазначив Манфреді Пікколоміні у передмові до англійського перекладу «*De imaginum, signorum et idearum compositione*», символізм цього твору «має бути прочитаний не очима тіла, а очима розуму. Його треба досліджувати, шукати, вдивлятися з таким же захопленням і подивом, з яким ми ходили би лабіринтом чи всередині піраміди. Результатом цього досвіду стане не більше розуміння, – а посвята в таємничу містерію»¹.

¹ On the composition of images, signs & ideas (*De imaginum, signorum et idearum compositione*)/ by Giordano Bruno; translated by Charles Doria; New York, Willis, Locker & Owens, 1991.

ЧОМУ ВСЕСВІТ МАЄ БУТИ НЕСКІНЧЕННИМ?

Космологія Джордано Бруно кидає виклик традиційній аристотелівсько-птоlemeївській науковій картині космосу, прийнятій у його часи. Вчення про множинність світів та їхню вічність провокує численні звинувачення з боку римської інквізиції. Ставлячи себе в один ряд з античними філософами, Бруно посилається на Демокріта, Епікура та Платона («Тімей»). Він розглядає неоплатонічні ідеї руху елементів Фічино, вчення про гравітацію Коперника, Лукреція, Ніколо Кузанського та схоластичні дискусії про множинність світів, а також представляє концепцію нескінченного божественного Всесвіту.

Відповідь Бруно на запитання, чому Всесвіт має бути нескінченним, сягає корінням у природу речей. Чому ми повинні обмежувати безмежну силу і можливість Першопочатку, названого Богом? З яких міркувань ми маємо вважати, що Активний Початок, який може творити нескінченне добро, творив би лише добро кінечне? Бог для нього є «абсолютно простою сутністю, в якій будь-яка диференціація, навіть диференціація простору, часу, буття і небуття, зникає в найвищому збігу протилежностей. Нескінченний всесвіт є не більше ніж «другим богом», «образом», «дзеркалом» Бога, тілесною монадою, що походить від розумосяжної монади»².

ЩО ТАКЕ МАГІЯ?

Нескінченна божественність Всесвіту сходить і пронизує всі речі в природі, і відповідно, через природу також можна досягти божественного. У своїй праці «De magia» Бруно підкреслює, що активний принцип і дух, або всесвітня душа, пояснюють чудеса, які відбуваються у природі. Душа світу, або дух всесвіту, пов'язує та об'єднує все з усім іншим. Це забезпечує потенційний доступ до кожного рівня реальності, і сила магії ґрунтується на цьому взаємозв'язку.

Бруно дотримується неоплатонічної ієрархії Всесвіту і зазначає, що «хоча світова душа присутня скрізь, її дія не є однаковою всюди»³. Космічна диференціація визначає стихії від найтоншого і найбільш проникливого ефірного тіла, яке єгиптяни називали «духом», до повітря, води і «сухої, складеної з атомів» землі. «Сили невидимих духовних тіл є джерелом усіх сил у видимих тілах»⁴. Кожна стихія сповнена різними видами духів, і їх задовольняють різними видами приношень, відповідно до їхньої природи: від жертвоприношень тварин до солодких ароматів та квітів, а також гімнів, співів та музики.

Бруно говорить про магичну релігію єгиптян як велике джерело знань для греків, посилаючись при цьому на платоніків та піфагорійців.

² Knox, Dilwyn, "Giordano Bruno", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.)

³ Giordano Bruno, De magia. By editorial: Cause, Principle and Unity And essays On magic, Cambridge University Press, 2004.

⁴ Там само.

У праці «Прикладна уява: Джордано Бруно і створення магічних образів» Майкл Сторч зазначає: «Для Плотіна і Фічіно магія підпорядковується природному закону; для Бруно маг є співтворцем закону».

Єгипетська магія, за визначенням Бруно, полягає у відкритті джерела і таємниці життя. Він шукає єдину Божественність, яка є у всіх речах і яка має незліченну кількість способів прояву. Але щоб досягти її, «потрібно володіти тим знанням і розсудливістю, тим мистецтвом, майстерністю і світлом інтелекту, які відкриває світові сонце розуму... Це мистецтво називається магією»⁵.

Працю «De magia» (Про магію) Бруно розпочинає з десяти визначень терміну «маг», які дозволяють уявити різні типи магічних практик. Перше і найдостойніше значення слова «маг» серед філософів – це мудрець, який має силу діяти. Бруно наводить приклади: трисмегісти у єгиптян, друїди у галлів, гімнософісти в індійців, кабалісти у євреїв. Наступні значення включають «природну магію», «математичну магію», «теургію», «пророцтво» та інші, які, напевно, сьогодні ми назвали б «науковими», оскільки вони оперують знаннями з хімії та медицини.

ЗНАЧЕННЯ УЯВИ

Уява, «найсильніше з почуттів», є посередником між тілом і душею, дверима до зв'язку з божественним. Образи залишають глибокі сліди в нашій душі, формуючи психічний стан, і таким чином впливаючи на матерію. Уява створює наші переконання, і як каже Бруно: «Усі практики магії, медицини та пророцтва не дають результатів без попередньої віри».

Маги мають справу з божественними сходами: від Бога, активної сили, до матерії, пасивної потенції, і назад; «від тварини через душу до почуттів, через почуття до сполук, через сполуки до елементів, через них до духів, через духів в елементах до духів у зірках, через них до безтілесних богів, які мають ефірну субстанцію або тіло, через них до душі світу або духу всесвіту; і через це до споглядання єдиного, найпростішого, найкращого, найбільшого, безтілесного, абсолютного і самодостатнього буття»⁶.

ЧЕСНОТИ-СОЮЗНИКИ МАГА-ФІЛОСОФА

У творі «Про тіні ідей» філософ сумнівається, чи варто йому писати цю книгу, чи краще спалити її, зберігаючи таємницю в мовчанні. Але, посилаючись на єгипетських жерців, він говорить, що провидіння богів у встановлений час посилає людству «меркуріїв», щоб навчити його, подібно до того, як і сонце світить завжди, навіть якщо ми не завжди і не всі звертаємо до нього свою душу. Таким чином, він ділиться знаннями з надією, що вони знайдуть того, хто їх потребує. Але оскільки будь-яке знання є лише інструментом,

⁵ Giordano Bruno, Spaccio della bestia trionfante (1584), The Expulsion of the Triumphant Beast.

⁶ Giordano Bruno, De magia. By editorial: Cause, Principle and Unity And essays On magic, Cambridge University Press, 2004.

дуже важливими є мета і мотив, з якими вони використовуються.

«Усе це слід тримати подалі від людей нечестивих і лукавих та від натовпу. Бо ніщо не є настільки добрим, щоб нечестиві, святотатці та злі люди не могли спотворити його належну користь на зло», – застерігає Бруно. Отже, оскільки магія – це зв'язок з Богами, можливість вступити з ними в діалог і стати співтворцями реальності, то особистість мага, його цінності, чистота та добрі мотиви мають вирішальне значення.

У «Вигнанні тріумфуючого звіра» філософ описує внутрішнє зоряне небо людини, де зорі та сузір'я представляють певні чесноти та недоліки. На перше, найвище, центральне місце він ставить Істину, адже вона «заповнює поле Єдності, Необхідності, Добра». Поруч із Софією, Простотою, Щирістю, Істиною стоїть Спокій душі. Науки та мистецтва допомагають вигнанню ганьби, лінощів, бездіяльності, боягузтва та нудьги. Бруно закликає вигнати з нашого внутрішнього неба безлад, лестощі, насильство, заздрість, гордість, нетерпіння, чуттєвість, підле мовчання, безплідні розмови і багато-багато іншого.

Праця «Про героїчний ентузіазм» описує чисту та вільну від егоїзму душу філософа-мага, сповнену божественної та героїчної любові, яка надає йому величезної сили й безстрашності. Він усвідомлює, що цей шлях може бути сповнений небезпек і самопожертви у пошуках Істини та її передачі. Але як найбажаніші кайдани він свідомо обирає зв'язок з Божественним і служіння йому.

Саме завдяки чеснотам філософ може знову почути ту божественну музику, гармонію, якою він насолоджувався, як кажуть піфагорійці та платоніки, і як додає сам Бруно, коли «наш дух причастився, перш ніж його закували в кайдани тіла». Ці сили, знання, чистота і досягнута гармонія є необхідною передумовою для Мага, Філософа, Учня в його прагненні бути корисним цьому світові та стати лідером змін.

Союзники сучасного Учня-Мага ті ж самі, що були за часів Бруно й тисячі років тому: чесноти, героїчний ентузіазм, який дає безстрашність, чиста любов, що перетворює дослідження на сходи до безіменного Бога, і самопожертва в служінні Істині, Ідеалу і людству, що надає позачасовий сенс цьому висхідному Шляху. ■

СОНЯЧНА СИСТЕМА ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ

■ Ольга Косянчук

Здавніх-давен людина вдивлялася у впорядкований рух планет, намагаючись досягнути законів, що керують космосом. З грецької слово «космос» (κόσμος) перекладається як порядок, лад. Людське життя іноді теж порівнюють із космосом: воно має досягти тієї єдності в різноманітті, гармонії в русі, мати мету, володіти ритмами й циклічністю, які притаманні Всесвіту.

Погляньмо на Сонце – яскравий круглий диск, що рухається небосхилом, джерело світла й тепла на Землі, сакральний символ для багатьох давніх культур. Воно знаходиться настільки далеко, що спостерігачеві на Землі видається

невеликою точкою, яку можна закрити долонею. Сонце наче приховує свою велич і міць – природа любить приховуватися.

Сьогодні завдяки науковим дослідженням ми знаємо, що Сонце – це гігантська зірка, діаметр якої приблизно у 109 разів більший за діаметр Землі. Його маса становить 99,86 % маси всієї Сонячної системи. Силою гравітації Сонце притягує до себе планети і небесні тіла, формуючи впорядковану єдність.

Чого можна навчитися у Сонця і Сонячної системи? Спробуймо поміркувати над цим як над алегорією людського життя.

ОСЕРДЯ ЖИТТЯ

Сонце є центром і осердям Сонячної системи. Воно забезпечує життя й рух планет, підтримуючи стабільність системи. Що може бути подібним осердям у житті людини? Філософи античності скажуть, що стрижнем життя людини є її світогляд, система цінностей і моральні орієнтири, які формують думки, слова, вчинки і спосіб життя.

Який мій світогляд – науковий, релігійний, філософський? Я схилиюся до ідеалізму чи матеріалізму, атеїзму чи теїзму¹? Як і коли сформувалося моє світобачення, і чи продовжує формуватися? Ці питання допомагають краще зрозуміти “ментальні окуляри”, через призму яких ми дивимося на світ, а також світогляд тих, хто нас оточує.

Цінності – це те, що для мене важливо, що я обираю як пріоритет. Те, що ми цінуємо, має свою ціну, а отже, ми готові витратити свій час та зусилля. Хтось обирає цінністю формування характеру і самодисципліну, інший – статус чи гроші, хтось – самовіддачу і допомогу іншим, або ж здоров'я, гармонійні стосунки, знання.

Окрім особистих цінностей, існують універсальні загальнолюдські, які ми умовно не обираємо. Чому? Бо вони властиві людині «за замовчуванням» і закладені в самій природі людини. Йдеться про почуття гідності, справедливості, доброти, щедрості, повагу до інших. Вибір полягає хіба що в тому, дотримуватися їх чи ні. Коли ці якості зникають, про таку особистість кажуть, що вона втратила людське обличчя і може навіть стати небезпечною для оточення.

Мати цінності – означає визнати, що є речі, які для мене важливі. Інтегрувати цінності – означає робити вибори і вчинки, через які вони стають видимими в житті.

Повертаючись до алегорії Сонця: ми не бачимо його справжнього розміру – воно здається далеким і невеликим. Так само світогляд і цінності можуть видаватися чимось абстрактним і не надто важливим в житті. Насправді ж саме те, як ми дивимося на світ і що

¹ Теїзм – світогляд, в основі якого лежить розуміння бога як особи, що створила світ і керує ним.

цінуємо, визначає траєкторію наших виборів і способу життя. Тож світогляд і цінності є справжнім життєвим осердям.

ЄДНІСТЬ У РІЗНОМАНІТТІ

Планети Сонячної системи можна уподібнити до сфер життя, освітлених Сонцем-цінностями. До таких сфер належать родина, робота, хобі, навчання, друзі... Маючи сформований світогляд, узгоджений із загальнолюдськими цінностями, людина здатна приділяти увагу різним сферам життя та обов'язкам, які можуть змінюватись, але людина не губить себе, не розпорошується і зберігає внутрішню цілісність. Це стан єдності у різноманітті, сталості принципів у русі життя.

Якщо ж ціннісний стрижень не сформований, сенси легко змінюються і світогляд підпадає під вплив модних течій або сильних особистих

Наближаючись до острова сирен, Одисей наказав прив'язати себе до щогли корабля, щоб пройти випробування і не збитися зі шляху. Великий герой гомерівського епосу знав: є випробування, які навіть він може не подолати. Тому й наказав прив'язати себе до щогли, щоб не піддатися звабному співу сирен, який привів би його до самозабуття і загибелі.

Одисей – це символ людської душі. Після Гомера античні мислителі шукали відповіді на запитання, як «прив'язати» душу до щогли цінностей і моральних орієнтирів, аби вона не збилася на манівці, не заблукала і не заснула, а залишалася активною творчою силою, маніфестацією людського в людині, проявом внутрішньої свободи і щастя.

Саме з цих пошуків народилася філософія – наука, яка глибоко вивчає людську душу і закони світобудови. З грецької це слово перекладається як «любов до мудрості». Де є любов, там є рух. А оскільки філософ не володіє мудрістю, він перебуває в постійному русі.

Діоген із Синопа ходив удень із запаленим ліхтарем і на запитання громадян, що він робить, відповідав: «Людину шукаю!»
Яку людину він шукав серед людей?

бажань, це створює ризик хаотичності, розфокусованості та частой зміни пріоритетів. У такому разі може відбутися перебудова «сонячної системи» життя: для нового сенсу-осердя знадобляться нові «планети» й «небесні тіла», які до нього притягнуться. Добре, якщо зміни відбуваються на краще. Водночас філософи давнини застерігали: якщо в житті є добрі речі й сенси знайдено, їх варто берегти; лихе, згубне, байдужість не можуть стати центром людського життя, бо тоді замість життя маніфестується його протилежність.

КОСМІЗАЦІЯ ЖИТТЯ

Але як саме будувати і берегти це ціннісне осердя? Над цим питанням замислювалися ще герої гомерівського епосу і античні філософи.

Філософія почала досліджувати вічні питання – і сама стала вічною; шукала першооснови життя та людської природи – і стала першоосновою.

Сьогодні, розмірковуючи про свій світогляд, цінності, сенси, ми ставимо ті ж питання, що й філософи давньої Греції і Риму. А відтак, одне із завдань філософії – «космізація» життя: вона вчить впорядковувати наш внутрішній світ і зовнішнє середовище; ставити пріоритети і обирати те, що властиве людині; замінювати повсякденні уявлення на більш усвідомлені і глибокі переконання.

Космос – зразок довершеності, ритму та порядку. Людина теж є частиною великої космічної одиссеї, тому прагне досконалості, єдності в різноманітті і вміння будувати сонячну систему власного життя. ■

СВЯЩЕННЕ І МИРСЬКЕ

■ Марина Козієва

Священне і мирське – два протилежні виміри людського буття впродовж історії. Що таке священне, як воно проявляється у світі? У чому полягає протилежність мирському? Яким чином звичайний час і простір набувають сакральності? У цій статті розглянемо ці питання, спираючись на ідеї румунського дослідника Мірча Еліаде, викладені в його книзі «Священне і мирське».

ІЕРОФАНІЯ – ПРОЯВ СВЯЩЕННОГО

Людина дізнається про священне лише тому, що воно проявляється як щось відмінне від мирського, як реальність зовсім іншого порядку.

Ієрофанія – це прояв священного у звичайному світі, коли об'єкт, простір чи час стають носіями сакрального змісту. Це слово походить із грецької мови, де *hierós* означає «священний», *phainō* – «показувати, робити видимим». Священне може проявлятися у природному об'єкті – дереві, камені, горі. Найвищою ієрофанією для християнина є втілення Бога в Ісусі Христі. В обох випадках ми бачимо прояв певної реальності, яка не належить нашому світу, але відкривається в об'єктах і явищах, що становлять невід'ємну частину цього світу.

Священне завжди несе в собі певний сенс. Сакральний камінь або дерево стають чимось більшим, ніж просто камінь чи дерево. Виявляючи в собі священне, об'єкт перетворюється на щось інше, при цьому не перестаючи ним бути.

СВЯЩЕННЕ ПРОТИСТАВЛЯЄТЬСЯ МИРСЬКОМУ

Згідно з Мірча Еліаде, для священного простору характерна неоднорідність. Сакральний простір виникає через «розрив» однорідності буденного простору, коли священне місце стає дверима в інший вимір реальності.

Наприклад, храм – це зовсім інший часопростір, аніж вулиця, на якій він розташований. Поріг і двері храму – це символи та засоби переходу. Двері, що відкриваються всередину, позначають розрив зв'язку з буденним, а поріг, що розділяє два простори, вказує на дистанцію між двома способами життя: мирським і священним.

Для священного простору характерним є наявність Центру, тоді як мирському простору притаманна відносність і однорідність. У мирському просторі будь-яка справжня орієнтація зникає, бо точка відліку перестає бути єдиною.

Саме Центр дозволяє зорієнтуватися і впорядкувати хаотичний простір, що символічно відтворює акт створення світу.

AXIS MUNDI

Центр – це не географічне місце, а точка перетину світів. Саме тут відбувається розподіл на рівні і відкривається шлях до божественного світу або у глибину – підземний світ, царство мертвих. Три космічні рівні – Небо, Земля і Підземний світ – сполучаються між собою. «Портили» між світами (або «отовори», за визначенням Мірча Еліаде) дозволяють переходити з одного космічного рівня на інший, це символ «розриву» однорідності буденного простору.

Сполучення трьох світів іноді передається у формі Axis mundi – Стовпа Світу або Осі Світу, що водночас об'єднує і підтримує Небо і Землю, при цьому основа перебуває у нижньому світі. Такий стовп може стояти лише в самому центрі Всесвіту.

Сполучення з Небом виражається у всіх культурах через певні символи, пов'язаних з Axis mundi. Це стовп, драбина Якова, гора, дерево, ліана тощо. Наприклад, у скандинавській міфології Вісь світу – це світове дерево Ігдрасіль. Воно часто зображується як ясен, який пов'язує між собою різні рівні світобудови.

Ігдрасіль, вісь світу в скандинавській міфології

ПОБУДОВА СВЯЩЕННОГО ПРОСТОРУ

Священний простір протиставляється невідомому, невизначеному простору, який перебуває в умовах Хаосу. Людина символічно перетворює Хаос на Космос шляхом ритуального відтворення космогонії.

Космогонія (від грец. *Κοσμογονία*) – це «народження Всесвіту». Будь-яке творіння має одну зразкову модель: створення Всесвіту богами.

Існують два способи ритуального перетворення як території, так і дому на Космос, надаючи їй значення *imago mundi* (образу світу):

1. *Через розділення простору на чотири сторони світу від центральної точки*, коли йдеться про селище, або *через символічне встановлення Axis mundi*, коли йдеться про сімейну оселю.

Важливе значення для визначення центральної точки має знак. Він вводить якийсь абсолютний елемент, який покладає край відносності та плутанині. Те, що не належить світові, проявляється як знак і вказує на певний напрям. Якщо не з'являється жодного знаку, тоді

його викликають. Наприклад, переслідують дикого звіра, і в тому місці, де його вбивають, будують храм; або випускають на волю домашню тварину, скажімо, бика; за кілька днів його знаходять і приносять у жертву на тому місці, де знайшли. Потім там будують вівтар, а навколо нього згодом з'являється селище.

2. *Через повторення в ритуалі взірцевого акту богів, завдяки якому народився Всесвіт з тіла морського дракона або доісторичного велетня.*

Учасники ритуалу символічно повторюють перемогу над хаосом, відтворюють акт творення світу і структурують простір так, як це робили боги на початку світу. Людина не створює щось нове, а символічно відтворює модель, коли світ був створений у священний первісний час через божественну дію. Тому ритуал – це не імпровізація, а повторення космічного архетипу.

Наприклад, згідно з міфом, молодий бог Мардук виступив проти Тіамат, щоб захистити порядок у Всесвіті. Тіамат – древня богиня, яка породжувала Хаос. Мардук розрубав тіло Тіамат навпіл. З однієї половини її тіла він створив небесний світ, а другу половину використав, щоб створити Землю. Так народився всесвіт.

СВЯЩЕННИЙ ЧАС

Священний час, як і простір, не є однорідним і безперервним. Існують відрізки священного часу або часу святкування. З іншого боку, існує і час мирський – звичайний проміжок, протягом якого відбуваються дії, що не мають сакрального значення. Священний час повторюється без кінця, завжди тотожний сам собі, не змінюється і не закінчується.

Періодичне повторення творчих актів, здійснених божественними істотами, утворює священний календар або ансамбль свят. Під час кожного свята відроджується той самий священний час, який був рік і століття назад: час, заснований і освячений богами під час створення Світу.

Свято не є «згадуванням» міфічної події, це не церемонія в «пам'ять» про щось давно минуле, а відновлення події в теперішньому. Тому під час святкування учасники приєднуються до того первісного і непорушного часу, освяченого присутністю і діяльністю богів, а отже, до Вічності.

Наприклад, під час Літургії учасники є свідка-

Мардук. Барельєф, Лувр

ми подій, що відбуваються «тут і зараз» на їхніх очах: смерть, воскресіння і вознесіння Христа. Це момент, коли вони перебувають в іншому вимірі реальності, коли «Вічність цілує час».

Від того, чи помічаємо ми священне і чи дозволяємо йому бути присутнім у нашому житті, залежить наш шлях у світі.

Ми можемо обрати відкритися назустріч священному та бути готовим до зустрічі з тим, що виходить за межі звичного людського досвіду. Або ж залишити наш особистий світ без виміру священного, де предмети та події не несуть сакрального сенсу, а наш досвід переживань позбавлений благоговіння, захоплення і подяки від дотику до того, що лежить поза межами матеріального. Тож який спосіб життя ми обираємо? ■

ЩО ДАЄ СИЛИ ВІДНОВЛЮВАТИСЯ?

Весна – час оновлення. Хочеться очистити приміщення, навести лад у речах, дістати із шафи весняний одяг і вдихати свіже повітря весни, яке пробивається не лише у приміщення, а й у наше життя. Ми запитали у членів школи філософії «Новий Акрополь», що їм дає сили внутрішньо відновлюватися і звідки вони черпають енергію, щоб рухатися вперед.

Оксана Бовсуновська

Сергій Місяк, Харків

Залежно від ситуації. Якщо все добре, то відновлюватися і не треба, бо нічого не застаріває, щоб його відновлювати. А якщо якісь труднощі, то вони, в першу чергу, впливають на психоемоційний стан, який передає навантаження на тіло.

Допомагають фізичні вправи на гнучкість, перевернуті стійки («берізка» або нахили вперед) та загальна розминка. Коли тіло довго залишається без руху, або в одноманітних побутових рухах, в ньому накопичується напруга. Руханка і нетипова розминка допомагають її зняти, і це часто полегшує емоційний стан, тому відновлення починається з налаштування біоробота-тіла, щоб не скрипіло. А ще базовіше – банально виспатися, якщо вночі не вдається, то добрати відпочинок вдень – 15-20 хвилин.

Ментально допомагає ідея циклів, що все змінюється і проходить, як на персні Соломона «Все минає... і це теж мине», але з доповненням від Сковороди «Все минає, тільки Любов залишається після всього».

У даоській філософії є ідея «інь і янь» – взаємодії протилежних станів. Підйоми і спади природні, і важливо не намагатися повністю уникнути одного з них, а вчитися проходити через них у рівновазі. Це можна трактувати як полярність: «плюс» і «мінус» існують по своїй природі, не можна прибрати один полюс з магніту (бо все одно з'явиться інший), але можна внутрішньо узгодити роботу полюсів і привести в баланс. І в цьому стані можна направляти енергію на творчість, а не намагатися позбутися одного з полюсів.

Також важливо виокремлювати моменти тиші, не споживати жодного контенту хоча б добу: або зранку до наступного ранку, або з обіду в один день і половина наступного дня. І далі можуть з'явитися сили для творчості в широкому сенсі – робити щось нове і краще за попереднє.

Ірина Ткачук, Київ

Для мене, як би банально це не звучало, – саме життя. Бо воно складається із маленьких дрібниць, які навіть у найтемніший час дають силу і мотивацію рухатися вперед. Щирі посмішки від рідних чи друзів, смішний викрутас чи гримаса від мого кота, цікава книжка у руках, сонячні зайчики на стіні, квітка, що зацвіла на підвіконні. Достатньо чогось одного – і вмить мій поганий настрій може змінитися на усмішку. Безперечно, є складніші ситуації і обставини, як-от остання зима, але я повертаю себе до думки, що такі умови будуть не завжди, що чорне змінюється білим, за темною ніччю, приходять світанок, а за зимою неодмінно настане весна. Все це і дає сили рухатися вперед і відновлюватися, крок за кроком, з кожним вдихом свіжого весняного повітря.

Роман Клиша, Полтава

Перш за все, це пам'ять про своє глибинне внутрішнє «я» – Душу. Коли цей зв'язок є, легше бачити сенс і цінність у тому, що робиш – і для себе, і для інших. У такі моменти відчуваєш внутрішнє піднесення, щоденні дії перестають бути просто справами та стають частиною філософського шляху. Мені близька думка стоїків: «Щастя – це передусім уміння володіти собою». Коли вдається зберігати внутрішню опору, тоді природним чином відновлюєшся.

У практичному вимірі це прості речі: щоденна медитація, читання якісної художньої та філософської літератури, заняття пілатесом, спілкування з друзями, масаж, прогулянки на природі. А ще – новий сезон Формули-1, який нагадує про радість руху й енергію життя. ■

ФІЛОСОФ ІГОР КОЗЛОВСЬКИЙ: ШЛЯХ ГЕРОЯ У ХХІ СТОЛІТТІ

■ *Надія Кульгава*
Продовження. Початок у попередньому номері.

*К*им був Ігор Анатолійович Козловський – український філософ і правозахисник, наш сучасник? Перша частина його життя може видатися звичайною історією науковця та викладача університету. Натомість після шістдесяти років постає шлях філософа-героя, котрий пройшов крізь тортури як в'язень сумління, витримав випробування, став видатним громадським діячем і допоміг багатьом людям. Проте це не було «дивом» раптового переродження.

Витоки внутрішньої сили: світогляд, цінності, переконання

Звертаючись до книг і лекцій Ігоря Козловського, спробуємо простежити зв'язок його вчинків, рис характеру і способу життя із переконаннями, світоглядними орієнтирами та системою цінностей, на які він спирався.

Кожна людина, за словами філософа, проходить певні етапи формування власної ідентичності. Цей процес починається відтоді, як людина починає усвідомлювати себе. Із цього усвідомлення бере початок шлях, на якому особистість відкриває власний внутрішній світ – свої межі й потенціал, тіньові риси та чесноти. Це шлях трансформації, що за належних зусиль веде до особистої цілісності.

Однак така цілісність не є лише індивідуальним досягненням. На думку Козловського, вона неминуче призводить до глибоких зрушень в суспільстві. Адже трансформована особистість здатна стати джерелом змін навколо. Така людина не лише взаємодіє зі світом, а й оживляє його – через власну присутність, приклад і дію.

«Розвиток людства відбувається завдяки розвитку людини, кожної людини. Людство – це не одноманітність, а єдність різноманітності»¹.

¹ Тут і далі цитати І. А. Козловського.

Усе починається з самої людини. Першим кроком на цьому шляху є зустріч із власною глибиною. Але щоби ця зустріч стала можливою, потрібно розвивати світоглядний горизонт, певну мапу внутрішнього простору. І саме тут, вважає Козловський, незамінною є спадщина людства: релігійний і філософський досвід, практики духовного пошуку, які надають людині необхідний інструментарій, щоб її зв'язок зі світом, з іншими людьми та із собою сприяв життєдайним метаморфозам.

Людина – це не просто набір біологічних характеристик. У ній ще є те, що Ігор Анатолійович називав «людським виміром». Цей вимір проявляється як совість, потреба у вищих цінностях, пошук сенсу життя, прагнення проявити свою унікальність, стати індивідуальністю, подолавши обмеженість інстинктивних, егоцентричних потреб.

Справжнє покликання людини – наповнити простір власного буття виміром, що виростає зі смислів. Саме смисли визначають горизонт, до якого людина прямує. В самій її природі закладене глибинне прагнення реалізувати свою невипадковість у світі, і життя є шляхом до втілення цієї місії. Орієнтиром у цій мандрівці слугує система цінностей, що формує правдивий внутрішній обрій, над яким людина покликана працювати впродовж свого існування.

З-поміж усіх якостей, що визначають суто людську природу, особливу увагу Ігор Козловський приділяє гідності. Гідність – це частина змістовної складової людського життя; вона є тим, що принципово відрізняє нас від інших біологічних істот. Життя – це священний дар, а отже, ми всі гідні жити. Гідність передбачає, що ми слухаємо інших людей, поважаємо їхні права, а також життєвий, світоглядний та релігійний вибір.

Ми не просто усвідомлюємо себе, хто я є, а і розкриваємо своє покликання – навіщо я є?

«Чи може бути людське життя без гідності? Як існування – може. Як повноцінне життя – в мене є певні сумніви. Хоча це, зрозуміло, суб'єктивна точка зору, це мій погляд. Людина, яка просто живе, живе як споживач... У неї немає навіть уявлення про те, що є більш гідне, більш

наповнене життя; для цього в неї не вистачає внутрішнього простору. Вона не працювала над своїм внутрішнім простором».

Ще одним важливим елементом людського виміру є практика самоусвідомлення. Свідомість формується не тоді, коли ми просто реагуємо автоматично, а коли ставимо собі запитання, рефлексуємо. Якщо людина запитує себе: «Чи живу я відповідно до власних цінностей?», у її житті з'являється домінанта совісті.

Бог промовляє через внутрішнього спостерігача в людині, якого Козловський називає совістю. Якщо саме совість скеровує наші вчинки, цінності стають глибоко вкоріненими. Тільки так ми можемо розвиватися і наповнювати життя людським виміром, який і є інструментом для нашого зростання.

«Я постійно перевіряю себе, починаючи зранку, коли встаю, займаюся справами, або стикаюся з проблемами. Так чи інакше я спостерігаю за собою і ставлю собі питання: а чи не помиляюсь я зараз, а чи достатньо я взяв відповідальності, можливо, треба ще щось взяти? У мене постійне відчуття, що я недостатньо щось зробив. Це такий внутрішній виклик і, можливо, покликання».

Сходінки на шляху героя

Процес внутрішнього зростання, поступового сходження від «людини потреб» до усвідомлення власної унікальності, досягнення людського виміру, Ігор Козловський описує як шлях героя. Кожен, хто виходить за межі знайомого, звичного, вступає в зону ризику, адже, виходячи із «печери» невідомого існування, людина опиняється в невідомому. Це означає залишити позаду все знайоме,

покинути звичне і розпочати нове життя в нових умовах. Щоб наважитися на такий крок, потрібна відвага, тож людина має пробудити в собі героя. Шлях героя – це модель руху до індивідуалізації, до розкриття власної внутрішньої сутності. Процес внутрішнього зростання має кілька щаблів.

Усвідомлення себе. Перший крок на шляху героя – це усвідомлення себе у тому місці, де перебуваємо, і розпізнавання внутрішніх спокус та зовнішніх іспитів. Шлях до внутрішньої повноти пролягає через випробування, передусім внутрішні.

Стати учнем. Герой завжди є учнем. Адже щоб просуватися шляхом, необхідні не лише зусилля, а й певні навички та орієнтири. Коли людина починає ставити собі духовні питання й шукати справжні, дієві відповіді, їй потрібен вчитель, наставник – той, хто вже має досвід цього шляху і здатен ним поділитися. Без учителя важко рухатися далі: не маючи навички самостійного крокування, можна заблукати або зійти з дороги, а отже, потрібна система, методика.

Звідси й починається зв'язок між учнем і вчителем. Один із тибетських майстрів сказав,

Я постійно перевіряю себе, починаючи зранку, коли встаю, займаюся справами, або стикаюся з проблемами. Так чи інакше я спостерігаю за собою і ставлю собі питання: а чи не помиляюсь я зараз, а чи достатньо я взяв відповідальності, можливо, треба ще щось взяти?

що учитель – це обрій. Учень йде до цього обрію, але скільки не наближається до нього, він віддаляється. І цей процес нескінченний. Учитель показує шлях, дає приклад. А учень іде і вчиться.

Учителем може бути одна конкретна людина або кілька. Їхнє завдання – допомогти не звернути з дороги. Адже внутрішні спокуси та зовнішні іспити завжди є перешкодами. Вони можуть з'являтися як у відверто негативних проявах, так і у вигляді приємного, навіть принадного, що трапляється часто. Людина постійно шукає комфорту, прагне приємних відчуттів. Саме тому потрібен вчитель, який допоможе побачити спокуси й дотримуватися обраного напрямку.

Долати власні обмеження. Ми живемо в полоні стереотипів, автоматичних реакцій, комплексів. Усталені схеми мислення і поведінки стримують розвиток, знову і знову повертаючи нас до «печери». Герой відчуває потребу рухатися до своєї справжньої ідентичності, а цей шлях полягає у завоюванні більш об'єктивного сприйняття себе, інших та світу.

«Те, що мене обмежує, це неволя. Звісно, у

мене можуть бути обмеження у думках, відчуттях тощо. Проте я починаю усвідомлено аналізувати, звідки з'являється напруга в мені (це ж мої думки і відчуття, а не когось іншого)... Весь світ – це інструмент для нашого навчання. І кожна напруга, кожне обмеження, яке з'являється в людині, є можливістю для її зростання».

Інтроспекція. Щоб відкривати джерела стереотипів, автоматичних реакцій, потрібно практикувати інтроспекцію. Ми пізнаємо витоки власної ілюзії – тієї «печери», в якій сформувалося наше бачення світу. Ми шукаємо відповідь на питання: «Звідки я йду?», бо, не знаючи свого минулого, ми не можемо прийти у власне майбутнє – стати тими, ким покликані бути. Інтроспекція також відкриває глибший вимір розуміння інших людей.

Очищення. Коли ми вже усвідомили джерела своїх обмежень, коли розуміємо, що саме нас стримує, настає період очищення. Це універсальний етап, притаманний усім духовним традиціям. Щоб народитися наново, ми повинні залишити старе. Адже кожен вихід за межі звичного – це водночас смерть минулого і народження нового. Нова ідентичність не може з'явитися без вмирання старої. Щоб вийти з печери на світло, ми маємо відмовитися від старого способу життя, від обмежень, які нас стримують. Лише так стає можливим оновлення.

Практика повсякденності. Ми живемо у світі буденності. Звісно, є ті, хто свідомо обирає шлях усамітнення, однак більшість існує у вирі щоденних турбот, справ, стосунків. І саме в повсякденності знову й знову постають іспити й спокуси. У звичних обставинах активізуються стереотипи і базові реакції. Тому важливо уважно стежити за власними станами, за тим, як реагуємо, як змінюємось. І маємо не лише зважати на це, а й навчитися дивитися на кожну людину як на свого вчителя. Кожна зустріч, кожна взаємодія – це випробування. У кожному «іншому» приховане дзеркало для нашого зростання.

Відповідальність за інших та світ. Ігор Анатолійович вважав, що практика відповідальності поширюється не лише на саму людину та її найближче оточення. Вона включає і відповідальність за інших. Герой-філософ має виростати за межі себе. І мало просто прагнути цього, потрібно діяти, щось конкретно змінювати.

Щоби діяти відповідально, ми повинні глибоко розуміти інших. Не лише бачити їхні потреби, а й відчувати їхню внутрішню структуру – вразливості, стереотипи, реакції, інтереси, прагнення. Нам потрібно розвивати емпатію, інакше замість допомоги можемо нашкодити, відштовхнути і зранити іншу людину.

Відповідальність за оточення та за світ – це новий вимір ідентичності героя-філософа. Ми не просто усвідомлюємо себе, хто я є, а і розкриваємо своє покликання – навіщо я є? Воно виявляється у глибоких і конструктивних зв'язках. Через них розвиваємось і ми самі, і ті, хто поряд із нами.

«Досягнення цілісності і гармонізації відчувається, коли міцніє стрижень і коли ми можемо бути задоволеними навіть найменшими моментами нашого життя. Зовнішні чинники не приведуть вас до цього стану, все відбувається тільки у вас всередині. Світ навколо нас не буде досконалим ніколи. Ми можемо дарувати іншим цю гармонію, цей спокій, цю рівновагу. Ми можемо стати людиною, яка навіть своєю присутністю може змінювати інших.»

Сьогодні філософія як спосіб життя набуває особливої актуальності. Світ, що швидко змінюється, вимагає від людини не лише зовнішньої адаптивності, а насамперед внутрішньої цілісності – здатності віднайти себе справжню та залишатися собою попри зміни та непередбачуваність. Козловський показує, що шлях до

Розвиток людства відбувається завдяки розвитку людини, кожної людини. Людство – це не одноманітність, а єдність різноманітності.

Філософія та життєвий приклад Ігоря Анатолійовича Козловського допомагають нам зрозуміти, що зовнішні перемоги та здобутки є наслідком послідовної внутрішньої роботи протягом життя. Стійкість і людяність виростають із глибоко усвідомленої системи переконань. Саме вони формують справжній стрижень людини, здатний витримати випробування. Для Козловського філософія була не теорією, а живою практикою щоденного самопізнання, очищення й зростання. Саме так людина відкриває в собі джерело гідності, любові та сили, що дозволяє не лише вистояти, а й змінювати на краще себе і світ.

справжньої цілісності проходить через філософську практику – навчання, рефлексію, самодисципліну, усвідомлення цінностей і відповідальність. Саме філософська робота над собою стає умовою духовної зрілості, а отже, і справжньої свободи. У цьому сенсі його філософія є не лише інтелектуальною спадщиною, а й дорогою до внутрішнього визволення – до того глибокого стану спокою, який дозволяє людині жити з сенсом, зберігаючи та примножуючи людяність. ■

ЩАСТЯ: АТАРАКСІЯ І АВТАРКІЯ

■ *Карлос Аделантадо*

Всі ми шукаємо щастя і бажаємо зажити його якнайскоріше. Як вважав Аристотель, усі ми, певна річ, діємо заради блага, а найвищим благом, яке ми знаємо, є щастя. Але те, що робить нас щасливими, не може бути однаковим для таких несхожих істот, як ми, люди. Для кожного з нас щастя полягає у володінні та задоволенні геть різними речами.

Втім, давні грецькі філософи були одностайні в тому, що щастя полягає у володінні атараксією та автаркією. Ці концепти мають чимало спільного зі спроможністю залишатися самим собою попри всі обставини життя та зі здатністю жити без прив'язань, які обмежують індивідуальну свободу. Ці два стани внутрішнього буття дозволяють зберігати самовладання перед труднощами, які випали на нашу долю.

Атараксія полягає в умінні залишатися незворушним і спокійним, коли обставини складаються не так, як нам би хотілося.

Йдеться про те, щоб не втрачати самовладання перед неочікуваним, перед примхами долі, неминучим фатумом та суворою дійсністю. Хоч би які шалені були злети й падіння в житті, маємо визнати, що одне від нас залежить, а інше – ні. Стоїки розрізняли справжні блага, як от душевні чесноти, набуті наполегливими зусиллями, та блага несправжні, як от властивості тіла, що є тлінними. Стоїки вміли розрізняти ефемерне матеріальне і вічне духове.

Зрештою, видається, що ми майже ніколи не можемо судити, добре чи погане те, що нам трапляється. Воно трапилося, справило на нас якийсь вплив і вже стало частиною нашої історії. Насамперед ми не можемо заступити дорогу тому, що життя присилає нам як «гостя», котрий стукає у

двері нашої оселі: зайшовши до господи, він займає своє місце при вже накритому столі та тішиться з нашого товариства.

Втім, дещо, звісно, залежить від кожного з нас: це те, як ми реагуємо на все, що з нами відбувається. Ми можемо панувати над своїми вчинками, адже відчуття смутку та розчарування або пригніченість чи слабкість не є підставами для виправдання неконтрольованої і недоречної реакції на негативний подразник. І так само, певна річ, на позитивний подразник, що спричиняється до ейфорії, надмірної впевненості, прояву зверхності й погорди. Атараксія полягає в тому, щоб не бентежити рух життя.

Автаркія пов'язана з автономністю і незалежністю, але не на соціально-політичному, а на індивідуальному рівні.

Це стосується свободи думки і прийняття рішень, що дає нам чудове відчуття керування власною долею, і ніякі модні судження не годні нас звабити. Автаркія допомагає пливати поміж хвилями численних жадань, поміж політично коректним і загальноприйнятим, не втрачаючи орієнтирів.

Цей стан свідомості уможливорює справжню толерантність і дозволяє нам розуміти все відмінне як дещо цілком природне, і це зовсім не означає, що для співіснування з іншими у цивілізований спосіб треба бути таким, як усі. Китайський філософ Конфуцій ще в V сторіччі до нашої ери навчав своїх учнів розрізняти поняття рівності та ідентичності, адже в людях одночасно співіснують відмінності та ідентичні елементи. ■

ПЕРЕХОЖИЙ

ПРИСВЯТА ЛІНІ КОСТЕНКО

■ *Василь Симоненко*

Як він ішов!
Струменіла дорога,
Далеч у жадібні очі текла.
Не просто ступали —
Співали ноги,
І тиша музику берегла.
Як він ішов!
Зачарований світом,
Натхненно і мудро творив ходу —
Так нові планети грядуть на орбіти
З шаленою радістю на виду!
З шаленим щастям і сміхом гарячим,
З гімном вулканним без музики й слів!
Як він ішов!
І ніхто не бачив,
І ніхто від краси не зомлів.
В землю полускану втюпився кожен,
Очі в пилюці бездумно волік...
Раптом —
Шепіт поміж перехожих:
— Що там?
— Спіткнувсь чоловік... —
Одні співчували йому убого,
Інші не втримались докорять:
— Треба дивитись ото під ноги,
Так можна голову потерять... —
Трохи в футболі пограли словами,
Обсмакували чужу біду.
А він знову йшов.
І дивився прямо.
І знову
Натхненно творив ходу!

1963

ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ЖИТТЯ

Курс лекцій та практичних занять

20 лекцій
заняття щотижня

практичні
заняття

курс вивчається
у 54 країнах

Програма

- Філософія як спосіб життя ▪ Індія ▪ Тибет ▪ Єгипет ▪ Рим і стоїки ▪ Конфуцій
- Платон ▪ Плотін ▪ Аристотель ▪ Свобода вибору і доля ▪ Філософія історії

Що дає курс практичної філософії

- пізнавати себе і вчитися володіти собою
- краще розуміти інших
- приймати події, виклики часу і не боятися змін
- розвивати критичне мислення, міркувати та розширювати світогляд
- розвивати символічне мислення та творчу уяву

Більше, ніж навчання

Разом ми робимо культурні і волонтерські проекти. У школі філософії «Новий Акрополь» ви знайдете однодумців, щоб допомагати природі та людям.

Запрошуємо у філософську подорож! Реєструйтесь і запрошуйте друзів:

Готуються до друку

- Платон «Алківіад I», Прокл «Коментар до "Алківіада I"»
- Делія Стейнберг Гусман «Шлях до перемоги»

Для придбання і розповсюдження звертатися:

nabooks.com.ua,
facebook.com/NewAcropolisPublishing

 +38 (067) 440-94-24

